

DIVI AM

407

BROSII MEDIOLANENSIS EPISCO-

pi commentarij in epistolam beati Pauli
ad Ephesios.

PRAEFATIO.

Ephesios non apostolus fundauit in fide sed confir-
mauit, multa mala pro his passus à perfidis sicut
dicit. Si enim secundū hoīem ad bestias pugnaui **1. Corin. 15**
Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgēt? Et quā
pugnā suā non sine effectu profectiois illoꝝ peruidet,
gaudēs in eis, ad meliora scriptis hortatur de urbis Ro-
mae custodia, quia ueniens ab Hierosolymis in custodia
sub fideiussore intelligitur deguisse manēs extra castra
in conducto suo.

¶ C A P V T I.

Paulus Apostolus Christi Iesu, per uolūtātē
dei, sanctis om̄ibus qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.) Solito more scribit,
Apostolū enim se esse Christi Iesu dei uolūtātē testatur, Sanctis & fidelibus in Christo
Iesu qui sunt Ephesi. Non solū fidelibus scri-
bit, sed & sanctis, ut tunc uere fideles sint si fuerint sancti
in Christo Iesu. Bona enim uita tunc prodest ac creditur
sancta si sub nomine Christi habeat, alioq̄ cōtaminatio
erit quia ad iniuriā proficit creatoris. ¶ Gratia uobis
& pax à deo patre nostro & dño Iesu Christo.) Gratiā
dei cū sanctis dicit esse & fidelibus, quem patrē nostrum
appellat, quia ab ipso sunt omnia & condita & restaura-
ta. Christum autē dominū nostrū quia redemit nos offe-
rēs se pro nobis. ¶ Benedictus deus & pater domini no-
stri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictiōe
spiritali.) Id est, non mundana sed caelesti benedictione
neq̄ corruptibili sed aeterna, q̄ gloria Christianorū nō
in terra sed in cælo est, & est in Christo. Omne enim do-
nū gratiæ dei in Christo est, ut si quis spreto Christo be-
Cc 4 medica

medici se à deo putet, errare se sciat: **A**lter tamen benedicitur deus, & aliter homines. **V**num quidem benedictionis nomen est, sed pro merito personæ debet intelligi. **N**am & facere dicitur deus, & homines faciunt. **S**ed deus nutu solo impassibiliter facit, hoïes enim manu, conatu, laboreq; efficiunt. **D**eus ergo benedicitur, cū laudibus dignis extollitur. **H**omines autem sic benedicit deus, ut donum gratiæ suæ eis impertiat, non secundum merita eorum, sed secundum misericordiam suam. **E**t ideo dixit: **Q**ui uos benedixit in benedictione spiritali, ut ostenderet perfectam benedictionem dari cælestium, credentibus **C**hristo, ut pleni sint gloria cælesti supra potestates subiecti cælorum, quia ubi ego, inquit, ero illic & minister meus erit. ¶ Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti & immaculati coram ipso in charitate.) **P**ræsciens deus omnium scit qui credituri essent in **C**hristum, sicut dicit ad **R**omanos: **Q**uos præsciit & uocauit nos, non solum ex **I**udeis sed etiam ex gentibus, **Q**uos ergo deus uocare dicit, perseverant in fide, hi sunt quos elegit ante mundum in **C**hristo, ut sint incontamini coram deo in charitate, hoc est, ut amor dei sanctam illis faciat conuersationem. **N**emo enim melius alicui obtemperat quam qui ex charitate obsequitur. ¶ Prædestinans nos in adoptionem filiorum per **I**esum **C**hristum in ipsum.) **H**oc dicit decreuisse deum, ut credentes in **C**hristum adoptarentur deo in filios, ut caput ipsorum sit **C**hristus uerus dei filius. ¶ Secundum placitum uoluntatis in laudem claritatis suæ.) **T**ale placitum dicit deum habuisse, ut ad laudem claritatis eius proficeret gratia data hominibus, ut salus nostra gloria dei sit. ¶ Qua gratificauit nos, in dilecto filio suo.) **D**eus nobis gratiam suam dedit propter quod credidimus in filium eius **C**hristum. **D**iligens enim unigenitum suum amatoribus eius diuina munera largitur. ¶ In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem peccatorum.) **D**uplicem gratiam flagitat, quia & redemit nos sanguine suo & peccata nobis non imputauit, id est, redemit & manusiit.

misit. ¶ Secundum diuitias gratiæ suæ quæ abundauit in nobis in omni sapientia & prudentia.) Addit ad gratiam, quia post supra memorata beneficia donum accedit sapientiæ & prudentiæ spiritualium rerum. ¶ Vt notum nobis faciat mysterium uoluntatis suæ iuxta placitum suum quod proposuit in eo, & dispensatione adimplentionis temporum restaurās omnia in Christo quæ in cælis sunt & quæ in terra.) Hoc placuit deo cuius consiliū retractari non potest, ut ostenderet in Christo mysterium uoluntatis suæ, tempore quo reuelari illud uoluit in agnitionem creaturæ. Voluntas autem eius hæc fuit, ut tūc propitius fieret omnibus qui in errore erant, siue in cælis siue in terris, quā Christū manifestauit hoc donū esse credentium, ne illis imputarentur peccata, suscipientibus fidem Christi. Omnis ergo creatura in cælis & in terris dum discit agnitionem Christi, restauratur ad id quod est condita. Cum enim ad unius dei fidem imbutur, cognito mysterio saluatoris ab errore quem cœperat restauratur, pro certo habēs creatorem suum unum esse & deum & dominū. Hinc est unde & Ioannes in Apocalypsi dicit: Vidi Michaël & angelos eius in cælo pugnan- re cum dracone & cum exercitu eius. Hæc repugnantia partim de errore est, partim de usurpatæ tyrānidis presumptione. ¶ In quo sortiti sumus prædestinati secundum propositum dei qui uniuersa creauit secundum consilium uoluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ eius, nos qui ante sperauimus in Christo.) Hoc est quod dicit, quia dispensatio prædicationis his decreta est à deo, qui ex Iudæis crediderunt in Christum: Vnde nullus ex gentibus ad apostolatū electus est. Dignum enim erat ex his eligi prædicatores, qui ante sperauerunt salutem quæ illis promissa erat in Christo. ¶ In quo & uos cum audissetis uerbum ueritatis Euangelij salutis uestræ credētes signati estis spiritu promissionis sancto qui est pignus hereditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius.) Laus gloriæ dei est cum multi acquiruntur ad fidem, sicut gloria medici est, si mul-

Apocal. 13

ros curet. Ideoq; ad gloriam dei pertinet, quia gentes uocauit, ut salutis suæ medelam consequerentur per fidem promissam Iudæis, signum habentes redemptionis atq; hereditatis futuræ spiritum sanctum datum post baptismum. Redempti enim hæredes designati sunt, si in regeneratione perdurent, ut fides prima ueniam, sancta uero conuersatio perdurans cum fide coronam mereatur. ¶ Propterea audita fide uestra in domino Iesu, & dilectione in omnes sanctos, non cesso gratias agendo pro uobis, commemorationem uestræ facere in orationibus meis.) Quoniam iuxta decretum dei quo statuit gentes paticipes fieri promissionis Iudæorum, audito Ephe si uerbo dei, susceperunt fidem Christi, diligētes omnes sanctos sicut mandauit dominus. Hac causa deo gratias agit pro cōuersione & charitate eorum qui dignatus est gentes concorporare Iudæis. ¶ Vt deus domini nostri Iesu Christi, pater claritatis det uobis spiritum sapiētiæ & reuelationis in agnitione illuminatos habere oculos cordis uestri, ad hoc ut sciatis quæ est spes uocatiōis eius quæ diuitiæ hereditatis gloriæ eius in sanctos.) Manifestum est, quia ideo se orare dicit pro eis, ut fidei suæ spem cognoscāt, in remuneratione cælesti, quia cum plene scierint qui fructus est credentium, propensiores fiēt circa excolendam religionem. Iam enim in huiusmodi profectus fore uidetur, qui si antequam sciant promissionis gloriam tam deuoti sunt, propensiores fient necessario cum cognouerint. Claritatis tamē patrem uocat deum, & Christi deum, cum uerus pater Christi sit deus, & deus creaturæ. Sed & ipse dominus eadem dicit. **Ua**do ad patrem meum & patrem uestrum, deum meum & deum uestrum? Totius ergo charitatis pater est, quia ab ipso est omnis claritas & potestas & dignitas. Est & pater Christi sed aliter, quia hic uerus filius est & deus omnium, sed non ita Christi deus est. Sic enim deus Christi est, quia deus de deo Christus est, cæterorum autem deus est causa terroris, sicut ipse dicit in Malachia propheta: **Si deus ego sum, ubi est timor meus?** ¶ Et quæ

Ioan. 20**Malac. 1**

quæ est excelsa magnitudo eius in uos qui creditis secundum operationem potentie fortitudinis eius quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis & collocavit ad dexteram sibi in cælestibus super omnem principatum & potestatem & uirtutem & dominationem & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo sed & in futuro.) **Exemplum salutis credentium & gloriæ, in resurrectione saluatoris consistere proficitur, ut ex ea cognoscant fideles quid eis promissum est.** **Simili enim modo extollentur supra cælos futuri cum Christo sicut ipse dicit: Pater uolo ut ubi ego fuero & hi mecum sint, & uideant gloriam meam. Hoc propter incarnationem filij dei, ut etiam homo factus super omnes cælos esse dicatur, & super cunctam creaturam sedens ad dexteram dei, habens nomen dei per naturam non per adoptionem, ut cognoscant illum esse filium dei qui illum crucifixerunt. Honor enim quæ illi dedit pater per generationem, tunc manifestatus est, cum natus homo passus est, & uicta morte resurrexit, ascendens unde descenderat super omnes cælos. Vnde dictum est: Quia ueritas de terra orta est. Quia enim omne iudicium pater filio dedit, idcirco ad dexteram dei sedere dicitur, quasi iudex. Denique ipse dicit ad discipulos. Vsq; modo nihil petistis in nomine meo, petite & ego faciam. Vnde ait Iudæis: A modo uidebitis filium hominis sedentem ad dexteram uirtutis & uenientem cum nubibus cæli. Ex eo enim quo innotuit, adiri cœpit & postulari quasi iudex.** **¶ Et omnia subiecit sub pedibus eius, & ipsum dedit su per omnem ecclesiam quæ est corpus & plenitudo eius qui omnia in omnibus adimpletur.) Patrem dicit filio omnem creaturam subiecisse, ut quia omnia per ipsum fecit, ipse omnium caput sit & dominus. Tunc illi omnia subiecit, quando illum ante omnia genuit, ut per ipsum fierent quæ non erant. Omnem ecclesiam dicens, summam totum comprehendit quod in cælo est & terra, ut in nouum hominem membra eius efficiantur, dum consententur hunc esse per quem facti à deo sunt.**

Subiiciuntur

Ioan. 17

Psal. 84

Ioan. 5

Ioan. 16

Matth. 26

Subiiciuntur enim illi quasi capiti membra ex quo trahunt originem, ut omnia in omnibus adimpleantur. Cui enim regressa fuerint ad confessionem unius dei flectentes genu Christo, adimpletur in omnibus ut sit omnia, quia ab ipso sunt, ac per hoc ipse in eis est, quia uirtute eius subsistunt. Recedentes enim a deo euacuare illum uidentur. Vnde alio loco dicit: Ut crescant omnia in incrementum dei.

CAPVT II.

E T uos cum essetis mortui delictis & peccatis uestris in quibus aliquando ambulastis secundum seculum huius mundi.) Mortuos dicit, qui errores seculi sequuntur. Quicquid enim ab unius dei professione recedit, mortuum habetur, quia non manet in radice ex qua trahit originem. ¶ Secundum principem potestatis aeris huius spiritum qui nunc operatur in filiis diffidentiae.) Principem potestatis, id est, diabolus significat, seculi intelligentiam corrupisse ut ab uno deo recederet, multorum deorum opinionem suscipiens, ut socios illos suae conspirationis efficeret, dum in eadem impietate inueniuntur negantes unum deum. Principem ergo hunc erroris ideo aeris dicit spiritum, ut ostendat quia hanc partem sibi usurpauit ad exercendam dominationem. Alius est enim aer, & alius princeps, sed quia in mundo uel in aere dominatur spiritus aeris appellatur. ¶ In quibus & nos aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostrae facientes uoluptates carnis & consiliorum eius, & eramus natura filij irae sicut & caeteri.) Perfidiam significat cum desideria carnis memorat. Voluptas enim carnis est uisibilibus oblectari, ut elementa quae deus gubernacula mundi instituit deos appellet, cum hoc nomen uni deo debeatur ex quo sunt omnia, ut sicut nullum participem habet ex his in uirtute, ita nullum habeat consortem in nomine. Christo autem idcirco hoc nomen non negatur, quia sicut communis eis natura est, ita erit & nomen. Hoc tamen inter patrem & filium interest, quia pater a nullo hoc accepit

accepit: filius autem per generationem omnia patris accepit, ut in uirtute & substantia & nomine nihil distet filius à patre. **V**nde dicit: **O**mnia quę habet pater mea sunt, & mea patris. **N**on ergo indignum neq; contrarium est, **I**oan, 16
 si & **C**hristus deus dicatur, sed de deo patre ut unius dei autoritas conferuetur. **N**am si quis aliud putat significare, cum uoluntatem carnis flagitat, sciat apostolum mūdā uitam habuisse, quia secundum iusticiam legis conuersatus est sine quęrela. **S**ed quia persecutus est fidem **C**hristi, idcirco cōuersati, inquit, sumus in desiderijs carnis nostrę. **O**mne enim peccatum caro dicitur, maxime perfidia, quę est totius sceleris mater. **N**ulli opera bona & castitas proderit, si sit perfidus. **P**erfidia enim hęc oīa maculat. **H**inc est quod subdidit: **E**t eram us natura filij irę sicut & cęteri. **N**aturę enim cum mala uoluptas supponitur, fit natura irę, id est, quę ultioni subiicienda sit, immutata non substantia sed mala uoluntate. **H**oc enim deputatur naturę quod sequitur. **V**nde ait in **E**saiā: **S**emen pessimum. **E**t quare sit semē pessimum subiecit: **R**eliquistis enim dominum ait, & ad iracundiam prouocastis sanctum **I**sraēl, ut natura quę deserit deum, pessimū semen dicatur. **D**egenerare est enim ab autore recedere, & cum malum exemplum cęteris præbet malum est semen: fructus enim pessimos facit. **S**i uero redeat ad autorem, bona erit natura, secundum apostolum qui immutatus dum agnoscit creatorem suū, uas electionis appellatur. **¶** **D**eus autē qui diues est in misericordia, propter multam charitatem misertus est nostri. **H**ęc uero diuitiæ sunt misericordiarum, ut non quęrentibus ultro misericordia præstaretur, sicut dicit **E**saias: **P**alām tactus sum, non quęrentibus me. **H**oc enim est abundare misericordia ut & non postulantibus tribuatur. **H**ęc tamen charitas dei est erga nos, ut quia fecit nos nolit perituros. **D**iligit enim opus suū. **I**deo enim fecit ut amaret quod fecit, nemo enim laborem suum odio habet. **¶** **E**t cum **m**ortui essemus, conuiuificauit nos in **C**hristo. **A** deo alienati mortui eramus, gratia autē sua reuocauit nos **h**oc

Act. 3

hoc est, uiuificauit nos in Christo. Quia enim per ipsum nos fecit, iterum per ipsum nos reformauit in ipso, id est ut eius membra simus ipse est autem caput nostrum. Ipsum enim habemus deo præstante autorem uitæ nostræ sicut dicit Petrus apostolus: Autorẽ uero uite interfecistis. ¶ Cui⁹ gratia estis saluati.) Huic dono addit & gētes, significās saluatos nos gratia Christi. ¶ Et simul suscitauit & simul sedere collocauit i cœlestib⁹ in Christo Iesu.) Hoc dicit qđ supra memorauĩ illic futuros sctōs etiam ex gentibus ubi & Christus est caput eorum. ¶ Vt ostenderet in seculis superuenientibus superabūdantes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo.) Significat quia in futuro seculo immortale donum dei apparebit in remunerationem fidelium quod oculus nō uidit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Hæ sunt superabundantes diuitiæ ut tantū detur credentibus, quantum inuestigare non potest mens. Gratia enim salui facti estis per fidē.) Gratia fidei data est ut credentes saluentur. ¶ Et hoc nō ex uobis: dei enim donum est. Non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo in opera bona quæ præparauit deus ut in illis ambulemus.) Verum est quia omnis gratiarum actio salutis nostræ ad deum referenda est, qui misericordiam suam nobis præstat, ut reuocaret errantes ad uitam non quærentes uerum iter. Ideoq; non est gloriandū nobis in nobis ipsis, sed in deo qui nos regenerauit natiuitate cælesti per fidē Christi, ad hoc ut bonis operibus exercitati, quæ deus nobis iam renatis decreuit promissa mereamur accipere. ¶ Memoria retinentes uos & aliquādo eratis gentes in carne qui dicimini præputium, ab ea quæ dicitur circūcisio in carne manu facta, quoniam eratis illo in tēpore sine Christo, alienati, à conuersatione Israël, & hospites testamentorum & promissionis eorum, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo.) Cōmonet gentes ut reminiscentes quid fuerunt: Erant enim carnales & sine spe, nullam promissionis communionem habentes Iudæorum in Christo

Christo, Iudæis enim promissus erat Christus, non gen-
 tibus, ut propèsius gratias agant deo per Christum, qui
 misericordia sua fecit illos participes spiritalium cum
 essent carnales. Ideo tamen circumcisio, ait, in carne ma-
 nu facta, ut significaret aliam non manu factam spirita-
 lem. ¶ Nunc autem in Christo uos qui aliquando lon-
 ge eratis facti estis prope in sanguine Christi.) Adhuc
 donum & gratiam dei commendat, cui nos semper ue-
 lut obnoxios gratias uult referre. Idcirco enim sangui-
 ne Christi proximos nos deo factos memorat, ut quan-
 tum affectum circa nos habeat deus ostenderet, qui pro
 nobis filium suum mori permisit, ut & nos in fide eius
 durantes omnibus exitijs pro illo nobis illatis, non ce-
 damus, scientes plus illum de nobis mereri quàm quæ-
 cunque ab inimicis possunt inferri. Ille enim cum sit do-
 minus & nullius egeat, obtulit se pro nobis ut non illi
 sed nobis magis proficeret. Nos enim etiam si nobis non
 proficeret forte cogermur mori pro ipso domino ser-
 uui, quanto magis cum non solū illius sed & nostra mors
 præstet effectum? ¶ Ipsè enim est pax nostra qui fecit
 utraque unum & medium parietem macerię soluens in-
 micitias in carne sua.) Pacem fecit inter circūcisionem
 & præputiū passio saluatoris. Inimicita enim quæ uelut
 paries media erat, & diuidebat circūcisionē à præputio,
 & præputiū à circūcisione, hanc soluit saluator, dans
 legem, ut neque Iudæus præsumens de circūcisione re-
 probaret gentilem, neque gentilis fidus de præputio,
 id est, de paganitate abominaretur Iudæum, sed ut am-
 bo innouati, unius dei fidem sequerentur in Christo.
 Omnia enim quę docuit saluator tunc firmavit cum re-
 surrexit. ¶ Parietem tamen qui medius erat diuidens
 inter legem factorum & gentilitatem, maceriem siue se-
 pem significauit, id est, non parietem stabilem neque
 robustum, quia neque gentilitas firma res erat, qua-
 si ab homine inuenta, neque circumcisio & neomeniæ,
 escarum sacrificiorum uel sabbatorum stabilis & fixa
 obseruatio. Sic enim data sunt ut cessarent adueniente
 Christo

Christo. Quamuis enim deus hæc dederit sed ad tempus fidei autem firma & sine successore est prædicatio. ¶ Legem mandatorum in decretis euacuans ut duos conderet se in uno nouo homine faciēs pacem.) Hoc est quod supra summam memorauimus, quia legem quæ data erat Iudæis in circuncunsiōe & in neomeniis & in escis & in sacrificiis & in sabbato euacuauit, hoc est, cessare iam ius sit quia oneri erant, & sic fecit pacem. Vnde Petrus apostolus dicit in actis apostolorum: Quid imponis iugum supra ceruicem fratrum, quod neque patres nostri neque nos potuimus portare? ¶ Ut exhiberet & reconciliaret ambos in uno corpore deo per crucem.) Sublata inimicitia, morte sua Christus prius populus inter se reconciliauit, deinde deo patri pacificos fecit, ut homines natura unius quia diuersi facti fuerant per errorem, membra efficerentur unius corporis noui, cuius caput Christus. ¶ Interficiens inimicitiam in semetipso & ueniens euangelizauit pacem nobis qui longe & pacem his qui iuxta, quia per ipsum habemus accessum utriusque in uno spiritu ad patrem.) Idem sensus est. Interfecit enim inimicitiam in se, dum pro omnibus tam Iudæis quam gentilibus mortuus est. Omnibus enim profecit mors saluatoris. Resurgens enim à mortuis damnata morte, quæ tenebat omnes ostendit quam spem haberent credentes in eum. Hinc mandauit prædicationem qua omnes conuocaretur ad deum patrem in unitate spiritus scissa discordia, ut siue Iudæi qui prope ideo dicuntur, quia ipsorum patribus facta promissio est, siue gentiles qui ideo longe dicuntur, quia dei legem non receperunt datam per Moysen, sublato præterito ritu susciperent fidem Christi, per quam efficerentur unum. ¶ Ergo iam non estis hospites & incolæ, sed estis ciues sanctorum & domestici dei.) Admonet illos ut memores sint beneficiorum dei, quia cum longe essent à cognitione & timore dei, misericordia eius adiuncti sunt, ut fierent participes eorum qui prope deum erant, ciues facti filiorum dei. Sicut enim quæcumque gens Romanorum pacem sequi desiderauit, oblati donis suscepta

est ut

est ut essent ciues Romani quæadmodum è Tharso Cili-
 cientes, unde apostolus ciuem Romanum se dicit, ita &
 quicumq; fidei se Christianæ sociauerit sit ciuis sanctorũ
 & domesticus dei. ¶ Superædificati supra fundamentum
apostolorum & prophetarum.) Hoc est, supra nouum
 & uetus testamētum collocati. Quod enim apostoli præ-
 dicauerũt, prophetæ futurum dixerunt, quãuis dicat ad **1. Cori. 22**
Corinthios: Deus, inquit, primum posuit in ecclesia apo-
 stolos, secundo prophetas, sed hi alij prophetæ sunt. Il-
 lo enim loco de ordinatione ecclesiæ disputat, hic uero
 de fundamenta ecclesiæ. Prophetæ enim disposuerunt,
 nam apostoli fundamenta iecerunt. Vnde dicit dominus
 ad Petrum: Super istam petrã ædificabo ecclesiam meã,
 hoc est, in hac catholica fidei confessione statuo fideles
 ad uitã. Nam & Dauid disposuit domum dei, & signa-
 uit locum ubi fieret, Salomon uero fundauit eam. ¶ ¶ Ip-
so angulari lapide Christo Iesu in quo omnis structura
compacta crescit in tēplum sanctum in domino, in quo
 & uos coedificamini in habitaculum dei in spiritu.) Hic
 sensus est unde dominus ait: Super istam petram ædifi-
 cabo Ecclesiam meam. Duos enim populos in se suscepit
 saluator, & fecit unum in domino, sicut & lapis angula-
 ris duos partetes continet in unitate domus firmatos.
 Fideles enim superficies sunt templi dei in spiritu cõuer-
 santes, ut possint heredes fieri cælestis habitationis.

1. Cori. 22

Matth. 16

CAPVT III.

Vius rei gratia ego Paulus uinctus Christi
 pro uobis fratribus.) Quoniam dispositio-
 nem clementiæ quæ fuerit ante mundum er-
 ga salutem gentium ostendit, nunc se lega-
 tione huius doni fungi dei prouisione Chri-
 sto mittente declarat. Dominus enim post
 resurrectionem suam apostolos suos uice sua misit predi-
 care, hunc dirigens ad conuersionem gentium. Sic enim
 dixit ad eum: Vade, ego longe ad gentes mittam te. Do-
 minico ergo usus uerbo est cum dicit: Vobis qui longe,
 & pacẽ his qui iuxta. ¶ ¶ Si tamen audistis dispensationẽ
De gratis

gratiæ, quæ data est nobis in uos.) Vult eos scire, quia
 dei iudicio à Christo missus est prædicare gentibus my-
 sterium gratiæ dei. ¶ Secundum reuelationem notum
mihî factum est mysterium, sicut ante scripsi in modico
prout potestis intelligere prudentiam meam in mysterio
Christi.) Ostensam sibi significat reuelationem mysterij
 dei, de quo prius breuiter se memorat scripsisse, hoc est
 perare, prout potuerant capere prudentiam apostoli in
 sacramento Christi. ¶ Quod alijs seculis non fuit notum
filij hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis eius & pro-
phetis, spiritu esse gentes cohæredes & cõcorporatos &
participes promissionis eius in Christo.) Hoc asserit o-
 stensum à deo tempore Christi quod latebat, quia gen-
 tes participes futuræ essent gratiæ in lege. Quod osten-
 sum dicit prædicatoribus sanctis & prophetis, id est, apo-
 stolis & legis explanatoribus, non prophetis ueteribus.
 Quàmuis enim admitterentur prius ad legem gentiles,
 sed circumcidi iubebantur, & prophetæ sciebant gentes
 participes futuras doni dei, nam & hoc significauerunt
 multis in locis, sed hoc latuit, quia sine circumcisione &
 sabbatis & neomenijs & cæteris talibus gratiæ dei futu-
 ræ essent participes, ut absque lege perciperent fidem
 Christi & saluarentur. ¶ Hoc est quod dicit spiritu esse
 gentes cohæredes & concorporatos & participes pro-
 missionis eius in Christo. Qui enim spiritu deum colit,
 opera legis opus non habet. ¶ Per Euangelium eius
factus sum minister secundum donum gratiæ dei quæ
data est mihî secundum operationem uirtutis eius.) Per
 prædicationem ministerij sui cognitum asserit donum,
 quod disposuit deus gentibus iuxta uirtutis suæ opera-
 tionem. Operatio enim uirtutis eius est, quia Christum
 suscitauit à mortuis, deuisa morte in qua omnes salua-
 uit. Dispensatio tamen Euangelij eius hæc est, qua agni-
 ta est uoluntas dei, quia gentes sine opere legis saluare
 decreuit. ¶ Mihî minimo omnium sanctorum data est
hæc gratia.) Humiliat se cum se minimum dicit, sciens
 humilitatem profectum habere. Nā tãtam gratiam sibi
 datam

datam dicit, ut donum hoc quod ante ignotum fuit præteritis seculis, sibi asserit concessum ut hoc manifestaret gentibus. **V**nde enim minimus sanctorum omnium uideri potest, qui antequam baptizaretur, uas electionis appellatus est? **¶** Ut in nationibus euangelizem inæstimabiles diuitias. **E**lectum se probat ad prædicandum donum dei in diuitiis incomprehensibilibus Christi, quas gentibus iam desperatis largiri dignatus est, ut sine opere saluarentur per fidem. **E**t manifestum est, quia nemo egregium & munus maximum per indignam mittit personam. **O**stendens ergo quantum à deo mereamur, humiliat tamen se ut meritum eius crescat. **¶** Et illuminem quæ est dispensatio mysterii absconditi à seculis in deo qui uniuersa creauit. **M**issum se dicit duplici modo docere gentes mysterium quod fuit in deo ex quo sunt omnia, ut per eum discant ac intelligant Christum semper in deo & apud deum, & quia sine circuncisione & cæteris legis mādatis disposuit saluare gentes. **I**ndigni enim inuenti sunt Iudæi tantum ac talem habere doctorem. **S**ic enim Iudæi credebant in Christum, ut legem tamen seruarent, quod odibile est apud deum. **D**enique dicunt apostoli ad coapostolum suum Paulum: **V**ides frater quot milia sunt in Iudæa credentium, & omnes isti æmulatores sunt legis. **V**nde factum est, ut uas electionis ad gentes docendas missus esset, ut uel ipsi fidei suæ spem plenam haberent nihil de lege sed in solo Christo sperantes. **M**anifestato enim sacramento Christi, tale donum datum est quod perfectæ salutis haberet effectum. **S**icut enim in magna uota, maxima dantur apophoreta, ita & magnifico manifestato mysterio gaudij & lætitiæ causa, tam egregio munere donati sunt homines, quod illis satis sit ad copiam salutarem. **¶** Ut nota fiat principibus & potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientiæ dei. **T**antum de hoc bene sensit deus, ut non solum gentibus hūc magistrum daret, uerè etiam ut per eum ueritas Christi innotescat spiritibus in cælestibus quæ sunt principes & potestates. **Po**

testates ideo, quia potētiores sunt inter ceteros spiritus. **P**rin-
cipes autem eo quod principentur potestatibus, ut
agnoscentes per ecclesiam quæ multifarie ad uitam at-
tracta est, in **C**hristo unius dei manere mysterium, desi-
nant ab errore. **I**d enim agitur ut prædicatio ecclesiasti-
ca etiam his proficiat, & deserant assensum tyrannidis
diaboli, qua se aduersus dei unius fidem impia præsum-
ptione armavit. **Q**ui sensus in psalmo 23. præscriptus est
ubi deus uniuersitatis dominus demonstratur, dicente deī
spiritu per **D**avid: **D**omini est terra & plenitudo eius or-
bis terrarum & uniuersi qui habitant in eo. **E**t in subie-
ctis: **T**ollite portas principes uestri & eleuamini portæ
æternales & introibit rex gloriæ. **Q**uis est iste rex **G**loriæ?
Dominus uirtutū ipse rex gloriæ. **D**icitur ergo his prin-
cipibus q̄ in errore sunt in cælestibus siue ministris eius
in terris, ut auferant portas principis sui, id est, diaboli
de mentibus suis, per quas multorum deorum asserendo
error intravit. **S**unt enim temporales, quia omnis
fallacia tempore clauditur. **I**ter em̄ impiorū peribit. **U**t
autem æternas portas eleuent, hortante iusticia admo-
nētur, quia ueritas in sempiterna secula perseverat. **V**n-
de ait in psalmo 117. **H**æc porta domini iusti intrabunt
per eam. **M**anifestum est enim quia iusti per fidē intrant
in cælos in regnum dei. **Q**uod nunquam corrumpi **D**a-
niel propheta testatur, dicens inter cætera: **E**xurget re-
gnum aliud incorruptibile. **I**mpij autem per increduli-
tatem intrant in infernum tartareum. **H**ic ergo rex glo-
riæ **C**hristus est, qui de uicta morte resurgēs, apparet do-
minus esse & rex gloriæ. **V**irtute em̄ potestatis suæ quæ
subegit inferos manifestatur, quia ipse est filius dei, qui
unius dei regnum in cælis & in terris esse ad condemna-
tionem tyrannidis diaboli prædicauit. **¶** Secundum pro-
positum seculorū in **C**hristo **I**esu domino nostro, in quo
habemus libertatem in confidentia per fidem ipsius.
Manifestatū dicit **C**hristū seculo quo, p̄posuit deus ostē-
dere mysterium suum pro salute humana, ut cognitio
mysterij dei mortalibus conferret salutem, ut quasi dedi-

catio

Psalm**Psalm****Psalm****Daniel**

catio regni Christi hanc gratiam credentibus pro apophoretis largiretur. Licet enim infectū sit, nouum tamē uideatur ignorāri creaturæ. ¶ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis, quæ sunt in gloria uestra.) Manifestata spe quæ est in mysterio Christi comonet ne scandalū patiantur propter tribulationes quæ sanctis à perfidis irrogātur. Ad gloriam enim pertinet illorum si in tribulatione magistrī non fuerint scandalizati discipuli, hac spe firmati, quia fidelium pressuræ futuræ seculi gloria erigentur. Hæc enim fidelium probatio est si fidei suæ sp̄ aduertant. ¶ Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, ut det uobis secundum diuitias maiestatis suæ uirtutem confirmari in spiritu suo.) Hoc flexis genibus precari se dicit ut quia dignatus est aduocare gētes ad cognoscēdū mysterium uoluntatis eius, hoc etiam donet quia diues est, ut nutu eius firmentur in spiritu, hoc est, ut nō illos perturbent carnalia exitia illata à perfidis, sed sint stabiles expectantes in futuro huius rei mercedem. ¶ In interiore homine habitare Christum per fidē in cordibus uestris.) In eo petit eos magis firmari, ut non ambigant sed magis credant Christum habitare in se, quem nō uident his oculis, ut spiritus datus hoc eis per dei donum infundat, ut certi sint de Christo, quod uiuit & filius dei est, & habitat per fidem in cordibus nostris, ut cum fidē eius habemus in cordibus nostris, ipsum habere uideamur. Quod eō proficit ut securi simus de auxilijs eius, quia non deserit nos sed semper adest propter fidē suam quā uidet in nobis, quippe cū ideo spiritus eius qui & dei patris est, deū nobis, ut uice eius tutos præstet nos si ei assentiamus, ut occulta reuelet, per quem utique ipsum in nobis habitare ambigere non debemus. Est enim hic alius paraclētus inter quos personarum distantia est non naturæ quia & de eius accipit, & à deo procedit. In quibus enim naturæ unitas est, inuicem sui sunt. Vnde dicit dominus: Omnia patris mea sunt, & mea omnia patris.

¶ Ut in charitate radicati & fundati, possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum.) Hoc præstare dicit habitationem spiritum uel Christum in nobis, ut fundati simus in charitate dei, deuncti beneficijs eius, & possimus cum sanctis qui sunt apostoli & prophetæ immensum & inestimabilem cognoscere deum, omnia excedentem maiestate uirtutis suæ. Cum enim dicit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, hoc utique significat, ut sicut in sphaera tanta longitudo est quanta latitudo, & tanta altitudo quantum & profundum, ita & in deo omnia æqualia sunt immensitate infinitatis. Sphaera enim definito modo concluditur, Deus autem non solum implet omnia, sed & excedit. Nec enim clauditur, sed omnia intra se habet, ut solus ineffabilis & infinitus habeatur, & gratiæ huic insufficienter agantur, qui cum tantus sit, deignatus est per Christum hominem uisitare, peccatis, & morti subiectum. ¶ Cognoscere quoque supereminentem scientiam charitatis Christi.) Post dei patris infinitam & incomprehensibilem cognitionem & inenarrabilem clementiam, Christi quoque agnoscere nos uult charitate quia supereminentis est scientiæ & subintelligitur humane, ut super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, ut & deus hominis causa homo nasceretur, deinde moreretur pro hominibus, pro seruis dominus, pro creatura creator, pro impijs pius? Propter quid ita dilexit nos? Aut ut quid nostrum haberet qui nullius indiget, nunquid non charitas hæc super scientiam hominum est? Aut quis hominum hanc poterit charitatem alicui exhibere, quanquam impar sit, ac per hoc supereminet humana commetera? Hoc ergo uult nos scire, quia sensus noster assequi non potest, nec perspicere profunditatem beneficiorum Christi erga nos, ut perinde semper ei supplices & deuoti, & qui debitis nulla ratione satisfacere possumus, uel in fide eius usque ad mortem perseueremus. Ille enim pro magnificentia maiestatis suæ ea gessit pro nobis quæ

sibi indigna sunt, ut & nos in quantum possimus ei famu-
lemur. ¶ Vt impleamini in omnem plenitudinem dei.)
Quia fides neq; in solo patre integra est, neq; in solo fi-
lio perfecta, ideo adiecit: Vt impleamini ait in omnem
plenitudinem dei, ut confessione & gratiarum actione si-
cut patri, ita & filio honorificentia reseruetur, & omnia
quæ à deo patre sunt per filium facta & restaurata cre-
dant, ut sit plena perfectio diuinitatis in professione cre-
dentium. Nihil enim deerit Christiano, quâdo deum pa-
trẽ per omnia immensum esse cognoscit, charitatẽ quo-
que Christi ineffabilem & supereminentem scientiã hu-
manæ profitetur. ¶ Ei autem qui potest super omnia
facere abundantius q̃ petimus aut intelligimus secundũ
uirtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Christo
Iesu, & in ecclesia, & in omnia secula seculorum, Amen.)
Ad patris personam hæc refert, ut quia melius scit quæ
utilia & quæ non petẽda sunt, & quando danda, & qua-
lia & quanta opus sint, ipse gubernet prouidentia & uir-
tute sua sibi credentes. Cui ideo gloria in Christo Iesu,
quia per ipsum omnia præstat nobis. Et quia honor pa-
tris in filio est, & in ecclesia, id est, in populo quem sibi
adoptare dignatus est. In claritate enim filiorum glo-
ria patris est, dicente domino: Sic luceat lumen uestrum
coram hominibus, ut uideant opera uestra bonã, & ma-
gnificent patrem uestrum qui in cælis est. In secula secu-
lorum amen, id est, in æternum ueritas.

Matth. 5

CAPVT IIII.

Obscuro itaq; uos ego uinctus in domino, ut
digne ambuletis uocatione qua uocati es-
tis.) Hortatur eos, ut recte incedentes in
præceptis domini, ad promissam gloriam
possint peruenire. Sicut enim peritus me-
dicus obsecratur infirmos, ut bene se agen-
tes possint saluare recipere ualeitudinem, ita & magi-
ster gentium hortatur ut fidei suæ digna opera facien-
tes, possint percipere quæ promissa sunt sanctis, sciens gloriæ
suæ esse huius rei profectum. ¶ Cum omni humilitate

animi & modestia, cum magnanimitate sufferentes inuicem in charitate, sollicitè seruantes unitatis spiritum in uinculo pacis.) Nunc dissensionem prohibet, charitati autem studendum monet, ne spiritum unitatis & pacis amittant, ac per hoc ut inuicem se sufferant cum patientia. Modestia enim profectum parit, quia cum se inuicè tolerant cum lenitate animi monentes corriguntur ad effectum, & pax in eis manebit, per quam filij dei nõ immerito uocabuntur, quia dixit dominus: Beati pacifici, quoniã filij dei uocabuntur. Perturbatio enim & inquietudo contentionem facit, quæ solet etiam ea quæ mala nouit uelle defendere ne cedere uideatur. Hinc oritur discordia, quæ corrumpit pacis fœdera. ¶ Unum corpus & unus spiritus, ita ut uocati estis in una spe uocationis uestræ.) Propter pacem & concordiam hæc subiecit, ut quia unum corpus est ecclesia, unũ sapiat populus, quia unum est quod creditur. ¶ Unus dominus, una fides, unũ baptisma, unus deus & pater omnium qui super omnes, est, & per omnes, & in omnibus nobis.) Adhuc unitatè commendat, ut quia unitas est ad quam uocamur, in nullo dissentiamus. Si em̄ unus est dominus, id est Christus, sicut & ipse ait in Euangelio: Quia magister uester unus est Christus, Vna fides, num baptisma, unus deus & pater omnium qui super omnia est, & per omnes & in omnibus credentibus, unus debet esse & animus populi, quia hæc quæ enumerat unitatis sunt. Concordant enim in omnibus, patrem tamẽ deum, quia nulli debet quod est, super omnia esse dixit & per omnes. Ideo per omnes, quia ex eo omnes, & necesse est ut super hæc omnia sit quæ ex eo sunt. Et in omnibus nobis, id est, fidelibus. In nobis est em̄ per confessionem, quia eum fatemur, & quia spiritũ suũ dedit nobis per quem sine dubio in nobis est. In paganis non est, quia pater Christi negatur esse ab illis. ¶ Uniuersis autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis domini nostri Iesu Christi.) Nunc ne quia diuersa in hominibus dona sunt, putarentur officere unitati, hoc purgat non esse contrarium, quia in do-

Matth. 5

Matth. 23

nis

nis officiorum diuersitas est, non naturæ. Vnicuique autē tantum dicit dari gratiæ, quantum donare dignatus fuerit dominus: non tamē sine æquitatis mēsurā, quia unicuique pro uiribus tribuet, ut tantum hauriat quantum sit. Propter quod dicit: Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hoc scriptū est in Psalmo 67. Dona tamen hæc post triumphos cœpit largiri. Vincēs est enim mortem exaltatus in cruce, sicut ipse dixerat. Ait enim: Cum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me. Expoliavit inferos, cum captiuos quos ex prauaricatione Adæ, aut proprijs captos peccatis in conditione tenebant, abstulit consentientes sibi, & ascendens inde in cælos induxit. Ex quibus aliquanti resurgentes in corporibus, multis apparuerūt ad testimonium euitæ mortis, ut qui forte Christi resurrectionem credituri non essent, ex horum resurrectione quos mortuos scirent rei fierent. Hos enim uiderunt quos cognoscerent dudum uixisse: quamuis captiui inuiti & alieni ducantur, saluator tamen & suos duxit & uoluntarios. Apparentia enim sua dum lacessit desiderantes liberari, cœpisse illos dicitur. ¶ Quod autem ascendit, quid est nisi quia etiam descendit in inferiora terræ? Verum est quia ideo descendit ut ascenderet, nō sicut homines qui ad hoc descenderunt ut illic remanerent. Ex sententia enim tenebantur apud inferos, quæ sententia saluatorē tenere nō poterat, quia uicit peccatum. Triumphato ergo diabolo descendit in cor terræ, ut ostensio eius prædicatio esset mortuorum, ut quotquot cupidi eius essent liberarentur. Non poterat non ascendere, qui ad hoc descenderat, ut ui potestatis suæ calcata morte, cū captiuos quorū causa pati se p̄misit resurgeret. ¶ Qui descendit ipse est qui ascendit sup̄ omnes cælos ut impleret omnia. Hoc est quod dicit dominus: Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Quod quidem & in psalmo continet. A summo cælo egressio eius, & regressus eius usque ad summum eius. Hic ergo descendens è cælis in terram, homo natus est, post mortuus de-

Ioan. 3
Psal. 118

scendit ad inferos, ex quibus tertio die resurgēs, ante omnes mortales ascendit super cunctos cælos, ut illam mortem ostenderet creaturæ. ¶ Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios uero Euangelistas, quosdam uero pastores & magistros ad consummationem sanctorum in opus ministerij.) Apostoli episcopi sunt. Prophetæ uero explanatores sunt scripturarū, quāuis inter ipsa primordia fuerint Prophetæ, sicut Agabus & quatuor uirgines prophetantes, sicut continetur in Actis Apostolorum, sed propter rudimenta fidei commendanda, nunc autem interpretes Prophetæ dicuntur. Euangelistæ diaconi sunt, sicut fuit Philippus, quāuis non sint sacerdotes: euangelizare tamē possunt sine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus memoratus. Pastores sunt & possunt esse lectores, qui lectionibus saginent populum audientem, quia non in pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod procedit ex ore dei. Magistri uero exorcistæ sunt, quia in ecclesia ipsi concupiscunt & uerberant inquietos, siue hi qui lectionibus imbuendi, infantes solebant imbueri, sicut mos Iudeorum est, quorum traditio ad nos transfutum fecit, quæ per negligentiam obsoleuit. Inter istos post episcopum plus esse intelligitur, qui propter reseratum occultum scripturarum sensum prophetare dicitur, præsertim quia futuræ spei uerba deponit, qui ordo nunc potest esse præbyterij. Nam in episcopo omnes ordines sunt, quia primus sacerdos est, hoc est, princeps est sacerdotum & propheta & Euangelista, & cætera adimplenda officia ecclesiæ in ministerio fidelium. Tamen postquam omnibus locis ecclesiæ sunt constitutæ, & officia ordinata, aliter cōposita res est, quā cœperat. Primum enim omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuscūque diebus uel temporibus fuisset occasio. Nec enim Philippus tempus quæsiuit aut diem quo eunuchum baptizaret, neque ieiunium interposuit. Neque Paulus & Syleas tempus distulerunt quo optionem carceris baptizarēt cū omnibus eius. Neque Petrus diaconos habuit

habuit aut diem quæsiuit, quando **Corneliū** cū omni do-
mo eius baptizauit, nec ipse sed iussit fratribus, qui cū il-
lo ierant ad **Corneliū** ab Ioppe. **Adhuc** enim præter septē
diaconos, nullus fuerat ordinatus. **Vt** ergo cresceret plebs
& multiplicaretur, omnibus inter initia cōcessum est, &
euangelizare, & baptizare, & scripturas in ecclesia expla-
nare. **At** ubi autem omnia loca circūplexa est ecclesia, cō-
uenticula cōstituta sunt, & rectores & cætera officia in ec-
clesiis sunt ordinata, ut nullus de clero auderet qui ordi-
natus non esset præsumere officiū quod sciret nō sibi cre-
ditum uel concessum, & cœpit alio ordine & prouiden-
tia gubernari ecclesia, quia si omnes eadē possent, irra-
tionabile esset & uulgaris res & uilissima uideretur. **Hinc**
ergo est unde nūc neq; diaconi in populo prædicāt, neq;
clerici uel laici baptizant, neq; quocunq; die credentes
tingūtur nisi ægri. **Ideo** nō per omnia cōueniunt scripta
apostoli ordinationi quæ nūc in ecclesia est, quia hæc in-
ter ipsa primordia sunt scripta. **Nam** & **Timotheū** pres-
byterum à se creatū episcopum uocat, quia primi bresby-
teri episcopi appellabant, ut recedente eo sequens ei suc-
cederet. **Deniq;** apud **Aegyptum** presbyteri consignant
si præsens non sit episcodus. **Sed** quia cœperunt sequen-
tes presbyteri indigni inueniri ad primatus tenendos,
immutata est ratio prospiciente cōcilio ut nō ordo sed
meritum crearet episcopum, multorum sacerdotum iu-
dicio constitutum, ne indignus temere usurparet & esset
multis scandalum. **In** lege nascebantur sacerdotes ex ge-
nere **Aaron** leuitæ. **Nunc** enim omnes ex genere sunt sa-
cerdotali, dicente **Petro** apostolo: **Quia** estis, inquit, ge-
nus, regale & sacerdotale, ideoq; ex populo potest fieri
sacerdos. ¶ **In** ædificationem corporis **Christi.** **Eccle-**
sie ordinationem ad compaginationem humani gene-
ris, in p̄fessionis unitate dicit cōpositā, ut diuersi digni-
tate in **Christo** oēs sint, unū caput habentes **Christū**, hoc
est, autorē uitæ. ¶ **Donec** occurram⁹ oēs in unitatē fidei
& agnitiōē filij dei. ¶ **Tādiu** dicit manere ordinationē,
quādiu cūcti destinati ad uitā unī sint fidei ī cognitiōē
Christi

i. Petri.

Christi. ¶ In uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.) Ita elaborandum hortatur ut perfectio fidei apprehendatur. Cuius hæc ratio est, ut Christum perfectum & plenum deum teneat fides, ne mensura humana metiat, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus deus habeatur. Nec enim perfectum dicens uirum, temporali ætate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos uult fieri in plenitudine intellectus diuinitatis filij dei. ¶ Vt ultra non simus paruuli neque fluctuantes & circumferamur omni uento doctrinæ in nequicia hominum in astutia ad remedium erroris.) Fundatos & stabiles esse nos uult in disciplina fidei catholice, quam Petrus apostolus reuelante deo professus est, nec uentilari nos oberrantes per diuersarum hæresium pestilentiosas asseuerationes nequitia humana inuētas, ut per has fallentes inimici sub ueri nomine error possit auferri. Hoc enim remediū est falsitatis, ut sub prætexto ueritatis inducat errorem. Et non solum sub ueri nomine, sed & ne sicut ante acceptam fidem sensu humiles uagabamur p̄ diuersos errores, fideles facti discurreremus fragiles & dubij: de spe promissa cōmonet, quia iā Christiani facti fundati esse debent, quia ambiguitas in fide nostra non est: commendatur enim uirtute prodigiorum. ¶ Veritatem autem facientes in charitate, augeamus in ipsum omnia qui est caput Christus.) Hanc dicit esse ueritatem ut amorem Christi respicientes quo dilexit nos & tradidit se pro nobis, omnia subiiciamus ei, scientes quod omnium est autor uitæ, ut quasi capiti membra subdantur. Vt si alij errore uel maleuolentia nō fatentur omnia caput habere Christum, quia ab ipso facta sunt uoluntate patris, nos tamen qui catholice fidei adheremus, hoc omni deuotione & cura agere debemus, ut huic fidei nō damnum afferamus, perseuerantes in hac asseueratione ut comprimantur prauæ mentis colloquia, aduersus ueritatem armata. ¶ Ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iuncturam subministrationis in mensuram uniuscuiusque partis incrementum corporis facit

ris facit, ad ædificationem sui in Charitate.) Quæ ratione Christum caput esse omnium dixerit, docet. Ex ipso enim, inquit, omne corpus, id est omnis Chorus archangelorum & potentiarum, principum & potestatum subsistit. Quamvis enim singula hæc numeros proprios habeant, & sint legiones, ut ipse dominus dixit, quia ab uno tamen per unum sunt, simul omnia unum corpus appellat. Sicut enim membra cum sint unius corporis, diuersa tamen sunt actu & dignitate: ita & creatura condita est à deo per Christum, ut à Cherubin & Seraphin potestatis quæ sub sede dei sunt, & angelis quos ipse dominus sanctos appellat, quasi quædam concatenatio sit, usque ad firmamentum ordinata descendens, ut totum & iunctum sit & meritis tamen discernatur. Meritis dico, non solum officiorum sed & naturarum. Nec enim quia iuncta dicit omnia, unius erunt naturæ. Sed quod in corpore membra faciunt discreta officijs non natura: ita & in his omnibus non membra, sed naturæ ipsæ faciunt distinctiones. Hoc est ergo quod laboratur, ut ad unum sensum redigatur creatura, & in sensu unum sit corpus dum omnium una professio est, ut concordet in charitate creatoris ad suum profectum. Reædificat enim se in templum domini, destructa enim fuerat dementia & furore diaboli. ¶ Hoc ergo dico & testor in domino, ut non ambuletis sicut & gentes ambulant in uanitate mentis suæ, obscurati intellectu, alienati à fide dei per ignorantiam quæ est in ipsis.) Manifestato creatore & ratione ostensa quam sequi debeat creatura, in fide dei duntaxat, contestatur illos in deum, ut non aliter incedant uel sentiant quam docentur, ne similes gentilibus inueniantur, qui nec fidem recipiunt, nec conuersationem quam mandat lex: obscurum habentes sensum, ne contemplantur diuini nominis ueritatem. Vana enim sectates quæ sunt idololatria, infrenantur à diabolo, ne unius dei iter incedant, ut socios illos suæ perditionis efficiat. ¶ Propter ignorantiam quæ est in illis & duritiam cordis illorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitijs, in operationem immunditiæ

immunditiæ omnis & auaritiæ.) **Gentiles** futuræ
 resurrectionis desperatione cæcitatem cordis habere si-
 gnificat. **Quasi enim** ultra non futuri uitam suam conta-
 minant turpissima operatione, nolentes se subiicere legi
 fidei, quia prohibet uoluptatem propter spem uitæ futu-
 ræ. **Quam** idcirco ridendam censent ut iure dehonestare
 se & aliena appetere auida cupiditate uideantur, qua-
 si post hanc transpunctionem nulla fit uita. ¶ **Vos autem**
non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in
illo edocti estis, sicut est ueritas in Iesu.) **Manifestum est**
Christianos non desperationem post mortem hanc didi-
 cisse, sed spem ad utrumque. **Fidelibus enim** uita, perfidis
 uero promittit mors, quæ est pœna æterna, ut siue mors
 siue uita in Christo discatur: quia qui eum sequitur per
 eum resurget ad uitam, qui uero discernit se ab eo, per
 eum mancipabitur gehennæ, ipso enim iudicante dam-
 nabitur. **Et quoniam** sunt quidam in ecclesia, qui sub no-
 mine Christi non sequuntur Christi ueritatem, ideoque si-
 cut est, inquit, ueritas in Iesu, ut si ita docti sunt, ut est ue-
 ritas in Iesu, tunc Christum didicisse, & illum audisse, &
 in illo docti esse uideantur. **Christus enim** de se docet quid
 sit, & quantus credendus sit, & quæ spes in eo sit, & qua-
 les debeant esse credentes. **Qui enim** didicit Christum,
 scit illam à mortuis resurrexisse, ut forma esset fidelibus.
Ideoque magna spes est, pro ista morte amantibus deum.
 ¶ **Ut exponatis** secundum priorem cõuersionem uete-
 rem hominem, qui corrumpitur secundum desideria er-
 roris.) **Qui Christum** audiuit, hoc didicit, ut recederet
 à conuersatione pristina, quam ueterem hominem nun-
 cupat propter præteritum ignorantia tempus. **Homo**
 itaque unus atque idem est, qui si pristinam uitam sequitur ue-
 tus dicitur, si autem in nouitate uitæ ambulat alienus à
 seculari errore, qui est siue in actu, siue in sensu, rudis di-
 citur, non utique substantia carnis aut animæ, sed intellectu &
 cõuersione uitæ. **Corruptus tamen** uetus homo dicitur
 propter adulteræ sensum & turpem uitam. ¶ **Renouamini**
autem sensu mentis uestræ & induimini nouum hominem, quod se-
 cundum

mundi deum creatus est in ueritate & iusticia.) Iustū & ue-
 rē est rectā uiam sequi. Sic autē rectā uia sequitur qui de-
 uotus creatori suo in uoluntate eius ambulat: quā genti-
 litas nescit. **Innouat⁹ em̄ spiritu mētis, nouū hoīem dicitur**
indutus qui est Christus. Christū em̄ induit qui per
fidem renatus in Christo, emulus est uite, quam tradidit
Christus, ut iuxta deum creatus uideatur. In eo enim q̄s
 creatur in quo sapit: & ideo ueritas & iusticia dei à gen-
 tibus ignoratur. **Cum enim credentes deum agnoscunt**
creatorem, seruantes mandata eius, & iusticia, & ueri-
ritate creantur. ¶ **Propter quod deposito mendacio lo-**
quimini ueritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam
sumus inuicem membra.) Quia in ueritate & iu-
 sticia creati sumus renati in baptisinate: Idcirco ut in eo
 maneamus mēdacium deponere iubemur, assumpra ue-
 ritate, nec dolo aliquid cū fratre agere: ut q̄a unius cor-
 poris membra sumus, causis nostris in ueritate inuicem
 faueamus. ¶ **Irascimini & nolite peccare.)** Quoniam
 irasci quis non potest prohiberi: quippe cum ira motus
 fit naturalis conceptus ex causis, qui solet ad profectum
 pertinere delinquentis: idcirco irascendum dicit, sed cō-
 monet, ne per iram peccetur. Solemus enim modū egre-
 di dum irascimur, & inuenimur ipsi peccare, qui peccan-
 tes arguimus, dum plus irascimur, & amplius oneramus
 peccantem quā meretur. Hoc ergo docet, ut ipsa ira
 cum moderatione sit, neque nimium quis iustum se præ-
 beat deliquenti: quia solent quidam sic peccare, ut tātis
 plagis affici uideantur, quantas non possunt ferre, & quā
 poterat forte corrigi, tollitur de uita non sine peccato
 irascētis. Hinc est unde Salomon: **Noli, inquit, iustus esse**
multum, quia est qui perit in suo iusto. Sed imitatores
 dei esse debemus qui temperatam habet iusticiam. Cum
 enim iustum esset plecti iniquos, patiētia sua suffert eos,
 ut aliqui ex eis corrigantur. Nos ipsos seruos suos peccā-
 cātes patitur, nec cito aliquē percutit. ¶ **Sol non occidat**
sup iracundlā uestrā, neq; locū detis diabolo.) Irā trāff-
 re uult, nec retineri in pectore, ut die orta cū die decidat
 quis

Eccle. 7

quia si in animo manserit, dat occasionem diabolo gloriandi. **N**ecessesse est enim iratus animus male cogitet quod cupit diabolus. Inuenit enim mentem paratam ad malum, cui se inferens effectu suo decipit hominem factum ad uitam, quia hominis cogitare est, diaboli implere.

¶ Qui furabatur iam non furetur, magis autem laboret operando manibus quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.) **¶** Ut noui hominis cōuersatio maneat, hortatur ne rursus ad præterita uitia & peccata redeatur, & nihil proderit nouum dici, quando uetus homo malis operibus approbatur. **N**on solum ergo **C**hristianus aliena non tollere iubetur, sed & de labore suo penuriam patientibus subministrare, ut bonis operibus deditus rependat quæ prius abstulerat, & de cætero thesaurizer sibi in futurum. **¶** **Q**ui enim cessat à furto, ueniam potest habere non gloriam. **¶** **Q**uid enim magnum aut cuius meriti est ab alienis temperare? **¶** **A**d meritum enim proficit cum quis de proprio tribuit egenis. **¶** **O**mnis sermo malus de ore uestro nō procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus.) **¶** **I**n dei seruo omnia debent bona uideri, nec ex ali qua parte puritas eius debet maculari. **¶** **Q**uid enim prodest mundam uitā habere & os sordidum, cum dicat dominus, quod unusquisque uerbis suis aut iustificabitur, aut condemnabitur. **N**ec credibile potest uideri bene uiuere eum qui male loquatur. **¶** **M**ale enim loqui ad multa trahit uitia. **¶** **P**otest enim male loqui qui turpiter fatur, & qui bonis detrahit, & qui cum dolo fabulatur, & qui mentitur, hæc errorem præstāt. **¶** **B**onæ enim & sobriæ fabulæ dant gratum exemplum audientibus, ut honorificent deum in uerbis eius ædificati in fide **C**hristi. **¶** **E**t nolite contristare spiritum sanctum dei in quo signati estis in die redemptionis.) **¶** **C**um bene agimus, gaudet in nobis spiritus sanctus datus nobis, uidens monita sua proficere utilitatibus nostris, sicut dictum est à domino: **¶** **I**ta gaudium erit in celo in uno peccatore penitentia agentem.

Matth. 12

Lucæ. 15 te. **G**audet ergo spiritus sanctus in salute nostra, nō sibi qui

qui non indiget læticia, ita e contrario si obediētes ei nō fuerimus contristatur, quia non habet profectum in nō bis. **Vult enim nos pertinere ad uitam, non tamen sic cōtristatur ut patiat, quippe cum impassibilis sit. Sed cū eum contristatum dicit, nostri causa hoc significat, quia deserit nos eo quod læserimus eum contemnendo monita eius. Contristatio itaq; eius, indignitas nostra est, quæ filios nos dei prohibet appellari. Ipse est enim spiritus sanctus qui significat filios dei, manens in nobis. ¶ Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor & blasphemia, auferatur à uobis, cum omni malicia.) **Omnia hæc quæ perniciem possunt præstare animis amouenda memorat. Per iram enim fit indignatio, per indignationem clamor, quasi uox insaniētis, quæ aliena est à dei seruo. Per clamorem surrepit blasphemia, quæ non potest non mala esse, hæc amaram præstat uitā trahens ad mortem. Ideoq; ab his omnibus cauendum. Timor enim dei temperare debet & modum imponere accidenribus cauis. Sed quia possunt aliqui præsia in animo ira & clamore retinere maliciam ad retributionem nacta occasione idcirco subiecit hæc auferri cum omni malicia, quia non solum blasphemare malicia est: uerumetiam fingere pacem & in faciem, & in animo meditari discordiā. ¶ Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes uobis sicut & deus in Christo donauit uobis.) **Exemplo dei patris benignos & misericordes inuicem fieri exhortatur. Sicut & dominus: Estote, inquit, misericordes, ut similes sitis patris uestri qui in cælis est. Si enim deus per filium suum seruorum misertus est, quanto magis serui ipsi inuicem sui debeant misereri & donare si alter in alterum peccet? Hæc præcepta eius sunt, qui miseratus est, qui si in his contemptus fuerit, sine dubio reuocabit sententiam per quam misericordiam dederat, & ita euenit ut sicut ait dominus in euangelio de eo qui accipiens à domino misericordiam, in conseruum suum impius deprehensus est.******

Luca. 6

SCAPVT V.

Ee

Estote

Estote imitatores dei, sicut filij charissimi.) Hoc est, quod supra dixit, quia dei patris imitatores esse iubemur, hac exhortatione, ut si obaudierim⁹, filij dei & charissimi habeamur. Hic enim charissimus patris est filius, qui bonorum eius imitator est. ¶ Et ambulate in dilectione sicut Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis hostiam & oblationem deo in odorem suauitatis.) Sicut dei patris imitatores nos esse uult in benignitate & misericordia, ita & Christi filij eius in dilectione, ut sicut ille dilexit nos tradens se pro nobis, ita & nos inuicem pro nobis etiam animas ponere debeamus. Quod etiam Ioannes apostolus dixit, exemplo domini pro fratribus animas ponendas. Si ergo Christi mors in odorem suauitatis est deo, mortem eius libenter accepit. Quod si uerum est, non peccauerunt qui illum secundum dei uoluntatem crucifixerunt. Sed non ita est, quia Christus deo dicit se obtulisse dum occidi se passus est, in dei patris sui uoluntate perdurans, quia qui iuste occiditur diabolo se offerens, uoluntatem eius facit ut occidi mereatur. Ita & Christus dum dei uoluntati adhæret diabolo displicuit, & ideo illum occidit, quia deo se obtulit iusticiam exequendo. In oblatione enim iusticia signatur & ueritas. Hanc enim respicit deus, & hoc est eius sacrificium acceptum. Itaque immeritus qui occiditur placet deo, non quia occiditur sed quia usque ad mortem iusticiam, conseruauit. Suscepit enim hanc mortem deus Christus ad uitam, unde & odor suauitatis appellatur deo. Ad Romanos tamen dicit: Quia deus illum tradidit pro nobis omnibus: Nunc querendum est, quomodo deus tradidit illum, aut quomodo se ipse obtulit deo. Nam hoc quantum ad uerba pertinet uidetur contrarium. Deus illum tradidisse dicitur, dum illum occidi permittit, sicut dicit dominus ad Pilatum: Non haberes aduersum me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Data est enim, sed non nolenti potestas, hoc est, permittum est illi facere quod uoluit, & hoc est tradere

Rom. 8

Ioan. 19

tradere. Dā em̄ dissimilat tradit. Si enim nolisset permittere, non fuisset occisus. Permisit ergo occidi eum sed ab his qui eum uolebant, nō coacti sed sponte occidere. Nō ergo immunes à pœna sunt, quia hoc eis permillum est quod uolebant. Damnatio enim in eo competit, quia uoluerunt. Quod ideo tamen permisit deus, quia scit istud aduersum diabolum futurum pro multis. Dignum enim fuit ut quod inimicus impietatis futurorum contra se, quasi pro se facere putabat, permitteretur ei, ut præscientiam suam sibi impurans facti sui pœnitentia torqueret. Quod autem Christus ipse se obtulit aut deus illum tradidit unū est, quia amboꝝ una uoluntas est. ¶ Fornicatio autem & omnis immundicia aut avaricia, nec nominetur inter uos sicut decet sanctos.) Manifestata sunt que dicit: Quam tamen grauis res sit avaricia, à qua dissimulamus, quando fornicationi & immundiciæ cōparatur, & sic à nobis uideretur quasi quædam culpa nullius momenti cum sit graue peccatum. Sancti ergo esse nō possunt in quibus aliquid horum quæ prohibet fuerit repertum. ¶ Aut turpitudine aut stultiloquium aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarū actio.) Quoniaꝝ quidam solent aliquid turpe agere, aut stultiloquiis iocum mouere quasi non sit peccatum, hoc prohibet, quia dei serui semper sobrii & modesti debent uideri. Per stultiloquia enim peccatur. Vnde Salomon: Stultus inquit per risum agit mala. Et dominus in euāgelio dicit: Quia omne uerbum ociosum quod locuti fuerint homines reddent de eo rationem in die iudicii. Nec inulta possunt discerni que idcirco dicuntur, ut ad alicuius pertineant cōtumeliam, ideo ad rem salutarē nō pertinent hæc. Quare hæc agenda & loquenda monet, quæ ad utilitate proficiant nostram & dei laudem, in cuius lege meditandum est die ac nocte, sicut scriptum est in psalmo primo. Ex conuersatione enim & moribus dei serui etiam tacentes intelligēdi sunt, ut quantum distat uerum à falso, tantū distent dei serui à seruis diaboli. ¶ Hoc em̄ scitote quod omnis fornicator aut immundus aut avarus quod est id

Proter. 1.
Matth. 1

idololatria non habet hereditatem in regno dei & Christi.) Quia causa amouenda sunt hæc ostendit, quia qui talis fuerit, partem in regno cælorum non habebit, quod est patris & filij. **Vt** auariciam tamen rem periculosam esse doceret, idololatriã hæc nuncupat, qua nullum peccatũ maius est. **Videamus** ergo cur auaricia idololatria dicatur. **Idololatria** dei honorificentiam usurpat & uendicat creaturæ, cum in nomine diuinitatis quod soli conditori competit, participem illi asserit eius factuarm. **Auaricia** autem idcirco huic exæquata est, quia similiter ea quæ dei sunt sibi usurpat & recõdit auarus, ut quæ usibus omnium cõcessit communiter, auaricia denegat, quando idcirco hæc congregat apud se ne alij utantur. **Quæ** res facit ut carè uenudent, ne pauperes uiuant. **Si** enim minime reponderentur, abundantia omnium reperfaceret uilitatem. **Deniq;** apud ueteres, quia uaritia nõ erat nec caritas. **Recte** idololatriæ comparata est, quia multos lædit, creatori similiter inimica. **Vult** enim deus ac iubet de his quæ creauit subueniri pauperibus, auaricia contradicit. **Vide** an sine diabolo possit esse. **Nemo** uos seducat inanibus uerbis. **Propterea** em̄ uenit ira dei in filios diffidetię. **Nolite** ergo effici participes eorum.) **Inanes** sermones uani sunt, uanitas autem idolorum cultura est, quæ utiq; non ex æquo initium habet sed de errore. **Docet** ergo, ne horum uerbis assensus præbeatur. **Persirepunt** enim semper & seductione quadam fallacię contra fidem, cõsuetudinem antiquitatis obtendunt, rationem præsentium non spem futurorum asserendam iudicantes. **Ideo** uenit super hos uindicta de cælis, ut sciant uerum esse quod credere noluerunt. **A** qua uanitate dei seruos lõge docet debere discretos esse, ne participes fiant pænæ illorum. **¶** **Fuistis** aliquando tenebre, nunc autem lux in domino.) **Tenebræ** ignorantie sunt, quia nemo uidet in tenebris. **Ignorantia** uero gentilitas est siue perfidia à qua dei gratia ad fidem tracti sunt, facti lux, id est ueritas, quia in luce manifestantur quæ sunt. **Deniq;** pagani in tenebris mystica sua celebrãtes in spe-

Ieo uelatis oculis illuduntur. Ex his Christiani facti cognita ueritate, filij lucis dicuntur, quia deus lux est, cuius fidem in ueritate suscipiunt. ¶ ¶ Ut filij lucis ambulate. Nam fructus lucis in omni bonitate & iusticia & ueritate est. Hoc dicit ut sic conuersentur ut non immerito filij lucis dicantur. Opera enim lucis palam sine timore fiunt, tenebrarum autem opera in occulto, quia illicita sunt omne enim peccatum palam fieri timet. ¶ ¶ Probate quid sit quod placet deo. Ex magnificentia sanctitatis & bonitatis perpendi potest, quibus deus operibus delectetur. Ipse enim dixit: ¶ Sancti estote, sicut & ego sanctus sum, dominus deus uester. Et dominus: ¶ Estote, ait, misericordes, sicut & pater uester. ¶ Hæc placet deo. In sanctitate enim purificatio, in misericordia uero plena & perfecta iusticia est. ¶ ¶ Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. Monet ne malorum actibus per consensum polluamur, qui sunt infructuosi erga bonum & quæstiuosi ad malum. ¶ ¶ Magis autem & obiurgate quæ in occulto ab eis fiunt, turpe est etiam iam dicere. Non solum alienos uult eos esse à malis actibus, sed & arguere mala facta eorum qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim probantur peccata si non arguantur, ut admirentur filios lucis à quibus cum iuste arguantur cōtradicerent non poterunt, sed magis eos reuerebuntur. ¶ ¶ Omnia autem cum obiurgantur manifestantur. Verū est, quia tunc uidentur peccata cum obiurgantur, quia quod peccat quandiu non corripitur, minime sibi uidetur peccare. ¶ ¶ Omne enim quod manifestatur lux est. In manifestio ambiguitas non est, neque excusari potest quod palam delictum est. Sicut enim apparente sole diem esse negari iam non potest, ita & manifestato peccato obiurgatio falsa uideri. ¶ ¶ Et exurge de mortuis & cōtinges Christum. Dormitionem hanc, stuporem mentis significat, quæ alienatur à uero. Alienatio uero hæc species mortis est. Ex qua resurgere commonetur, ut respicēs agnoscat ueritatē quæ est Christus. Perfidi ergo & uitiosi demersi in cœnum sub desperatione nitæ, ut resurgant, siue

Leuit. 19.
Luca. 9.

emergant admonentur & habeant partem cum Christo ut de tenebris transeant ad lucem & à morte ad uitam. ¶ Videte ergo quomodo caute ambuletis, nō ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes tempus quoniā dies mali sunt.) Quoniam superius perfidiam & uicia uitæ à dei seruis arguenda mandauit, nunc ut prudenter ea ipsa arguantur propter scādalum subiecit, ut inter perfidos cū prudentia conuersandum sit, maxime tempore quo perfidi regnant præsumentes rege prophano, ut si uideri Christianus inquietum & iracū dum contradicōrē dissimulet ab eo, ne cum quidem inciret ad blasphemiam & tempestarem mouēdam: Illic autem uerba faciat, ubi datur facultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos interrogatus quid sit, tacere nō debet, nec negare qđ est, ita & si metus est inter eos disputare dissimulādū est quippe cū detrimentū sit seminare supra spinas. Hoc est enim prudētis scire quēadmodū unicuiq; rñdeat. Est em̄ qui quāuis pfidus sit, nō tamen penitus intractabilis est, ut nec audire se patiat uerba fidei. Est itē in quo sic feruet zelus perfidiæ, ut nō tantū nō cū illo sed nec præsente illo tractet de fide, perstrepete em̄ illo & blasphemate multis sit scandalū. Vnde Paulus & Barnabas cū aduersum se blasphemantes audirent, excutientes uestimenta sua recesserunt ab eis. ¶ Ideo nolite effici imprudentes, sed intelligentes quæ est uoluntas domini.) Dñs Iesus paci studendū monet. Et uas electionis: Si potest, inquit, fieri quod ex uobis est cū omnibus pacem habentes. Et ad Timotheū: Seruum ait dñi, nō oportet litigare, sed mansuetū esse ad omnes. Hæc est uoluntas dñi, ut quæ agenda sunt à seruis eius, cum modestia agātur. Perturbatio em̄ & strepitus siue contentio cū animositate inimicitia generat. Hæc ergo propter superiora subdidit, in quibus uult dei seruos corripere delicta hominum peccatorū, ut quia per hoc solet oriri dissensio & rixa, cū temperantia & mansuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam prouocati insiliant ad litem. Ideoq; prudenter istud curandū monet, ut sit profectus, ¶ Et nolite inebriari uino

Rom. 12
1. Timo. 3

in quo est luxuria.) Sobrii possunt habere fiduciam arguendi. Bona enim conuersatio terrorem incutit delinquenti, nec poterit qui arguitur aspere ferre, quia reprehenditur, quando scit optimam conuersationem monentis se. Nam ubi ebrietas & luxuria est, luxuria prouocat turpitudinem. Quamobrem sobrios eos esse conuenit, ut bonæ conuersationis iura seruentur. ¶ Sed impleamini spiritu loquentes uobis in psalmis & hymnis & canticis cantantes & psallentes in cordibus uestris deo.) Ratio nabilem uitam diligit spiritus sanctus, quia si bene uiuerimus, implebimur eo, ut memorat, ad confitendum & extollendum dei donum, diuerso uocis canore, ut laus in deum omni lingua canatur. In quo enim est spiritus, semper spiritualia meditatur, ut non in labijs tantum sit, sed de corde prorumpat, propter uetus dictum domini per prophetam. Air enim: Plebs hæc labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. ¶ Gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini Iesu Christi patri & deo subiecti inuicem in timore Christi.) Deo gratias in omnibus donis eius agere iubemur, qui etiã ad optare dignatus nos est per Christum filium proprium per quem cognouimus eum, & didicimus in spiritu deum, quia deus spiritus est, ad orandum, alter alteri se subiciens propter timorem Christi, qui humilitatem exequendam mandauit. ¶ Mulieres uiris suis subditæ sicut domino, quoniam uir caput est mulieris, sicut & Christus est caput ecclesie, ipse saluator corporis. Sed ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres uiris suis in omnibus.) Mulieres subditæ esse uiris naturali lege iubentur, quia mulieris auctor uir est. Vnde sicut domino, inquit, ita uiris subditæ esse debent. Hinc Sara dominum uocabat Abraam. Sicut enim caput ecclesie Christus est, ita & uir mulieris. A Christo enim ecclesia sumpsit initium, unde subiecta est illi, ita & a uiro mulier ut sit subdita. In eo tamen distat, quia mulier consubstantia uiro est, ecclesia autem in nomine potest non in natura participari Christo. ¶ Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit

Esa. 29.

Ioan. 4.

Ec 4 ecclesiam

ecclesiam & semetipsum tradidit pro illa, ut eam sanctificaret mundans lauacro aquæ in uerbo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi ut sit sancta & immaculata, ita & uiri debent diligere uxores suas. **Mulieres humiles esse iubentur, & reuerentiam habere uirorum. Viri uero ita diligere mulieres suas admonentur, ut etiam animas suas pro illis ponant, causa dilectionis zelum habentes circa affectum earum & disciplinam ut religiosæ & sanctæ sint.** ¶ **Suum corpus diligit qui uxorem suam diligit.)** Naturali ratione mulier portio corporis uiri est, ac per hoc uir in muliere se ipsum diligit, quoniam si fornicetur in se ipsum peccat, quia duo in carne una sunt.

Gen. 2 Non ergo personæ substantiam diuidunt, ut per personas numerus fiat naturæ, sed sunt in unitate naturæ. ¶ **Nemo enim unquam carnem suam odit, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesiam.)** Exemplo saluatoris, uiros uxores suas diligere hortatur, sicut Christus corpus nutrit & fouet, ita & uir mulierem, quia caro eius est. ¶ **Quoniam membra sumus corporis eius, & de carne ipsius & de ossibus eius.)** Hoc spiritaliter intelligendum est. In eo enim dixit nos esse membra eius quia caput est ipse totius ecclesie, ut quia per ipsum esse cepimus caput nostrum dicatur, quasi ex eo omne corpus subsistat, ut membra eius omnis spiritalis creatura sit, si tamen in nomine eius genu flectat. ¶ **Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una.)** Ad unitatem commendandam unitatis dedit exemplum, ut sicut uir & mulier unum sunt per naturam, ita & Christus & ecclesia unum intelligantur esse per fidem. ¶ **Mysterium hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia.)** Mysterij sacramentum grande, in unitate uiri ac femine esse significat. Nec hoc prodit sed aliam causam quæ non discordet à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectum humani generis pertinere, hoc est, ecclesie & saluatoris, ut sicut relictis parentibus homo uxori suæ adhæret, ita & relicto omni errore ecclesia

ſia adhæreat & ſubiiciatur capiti ſuo quod eſt Chriſtus.
¶ Verũtamen & uos ſinguli unusquiſq; ſuam uxorem ut ſe diligit, mulier autem ut timeat uirum.) Quoniã una natura in uiro & fœmina eſt, idcirco uir quaſi ſeipſum ita mulierem diligere commonetur: mulier autem quia perſona inferior eſt conditionis cauſa non naturæ, uiro ſubiecta, timere eum iubetur.

CAPVT VI.

FILII obaudite parentibus ueſtris, hoc enim iuſtum eſt: Honora patrem tuũ & matrem.) Exod. 20
Lex datur filiis, ut quia parentibus autoribus conſtant obediant eis. Iuſtum eſt enim ut reuerentiam exhibeant eis, per quos ſunt.

¶ Quod eſt mandatum primum promiſſionis ut bene ſit tibi & ſis longæuus ſuper terram.) Promiſſio hæc in Exodo continetur, ut honorifici ſint parentes & bene eſſent & prouectiores fierent ætatis. Quomodo tamen hoc primum mandatum dixit, cum conſtet primũ mandatum ita cõtineri: Non ſint tibi aliĩ dii præter me. Deinde: Non facies tibi ſimilitudinem ullam quę ſunt in cælo ſuſum, & in terra deoſum. Tertium: Non ſumes nomen domini dei tui inuanum. Quartum: Obſeruabis, inquit ſabbata mea. Quintum autem: Honora patrem & matrem & cætera. Sed quia prima quatuor mandata ad deum pertinent, hæc in prima tabula contineri ſubintel ligũtur. Cætera ad hominẽ, ut honoret parẽtes, non occidat, non fornicetur, non furetur, non falſum teſtimonium dicat, neq; quicquam proximi ſui cõcupiſcat. Hæc ſex mandata in ſecunda tabula uidẽtur ſcripta, quorum primum eſt, honora patrem & matrem. Hac cauſa ergo dixit, quod eſt mãdatum primum in promiſſione, ut diſcerneret inter mãdata quæ ad deum & inter ea quæ ad hominem pertinent. ¶ Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros, ſed educate illos in diſciplina & correptione domini.) Vt lex poſſit ſeruari qua cautũ eſt, ut filij honorificent parentes, parẽtibus quoq; alia lex ab apoſtolo datur, ut ſic imbuant filios, ne mandata

legis contemnant, quia si in timore domini fuerint enutriti, poterunt obseruare quæ præcepta sunt. Nam si ad iram prouocant filios, nec ipsi modum legis custodiunt. Cogere enim eos uident, ut præuaricatores inueniatur. In ira enim nemo agnoscit quid sit utile: idcirco temperantiam parentum exemplo debent addiscere, ut quæ utilia sunt sectentur. Meminisse enim debent patres, quia & ipsi fuerunt filii, & noluerunt utique exacerbari à patribus. Filii quoque cognoscere debent quod futuri sunt patres, & nolunt inhonorari ab eis. Idcirco utriusque exhibeant inuicem quod exquirunt ad inuicem. ¶ Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo. Quonia omniū sublimior & sola potens est religio nostra, & quæ creditibus cælorum regna pollicetur. Ne hac igitur causa superbia nasceretur hominibus, oēs debita conditionum & officiorum presentium iubentur exoluere, ut & magis incitant perfidorum animos ad culturam dei, quam uident & iustam & humilem: Videntes autem deum meliorasse seruos, & in reddendis obsequiis fideliter profecisse: Serui quoque dum cernunt mansuetudinē dominorum, omni auiditate concupiscunt fidem, cuius tam placidis retinaculis gubernatur humana officia. Nam & qui in reditione est, si habuerit famulum non uult contineri ab eo, ideoque nec ipse debet continere dominum suum, & sicut uult agere secum, ita & ipse agere debet cum seruo suo, & sic poterit placere deo. ¶ Non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes, facientes uoluntatem dei ex animo cum benignitate seruientes domino & non hominibus, scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum hoc consequetur à domino siue seruus siue liber. Propter timorem dei iusta & fidelia uult hominibus exhiberi seruitia. Deo enim seruit cuius iura in obsequiis domini carnalis custodit, quem sibi pro iustis actibus in die iudicij uicem reddere & ceteris omnibus audit testari. Quæ res potest proficere etiam ad salutem dominorum. Videtes enim, quod difficile est, seruos dei per gratiam factos fideles ministros, poterunt dei gloriam collaudare. ¶ Et uos domini eadem facite ad illos dimittentes

dimittentes minas, scientes quod & uester & illorum dominus est in cælis, & personarum non est acceptio apud deum.) Non ignorâtes utiq; carnales domini, deũ omnium dominũ esse cõmunem, talia exigant seruitia, qualia à se exigì non ferãt ægre. In qua enim quis mensura mēsurauerit, metiet illi, dñs em̄ iustus iudex, causas discernit non personas. ¶ De cætero confortamini in dño & in potentia uirtutis eius.) Post omnia merita & hortamenta & disciplinæ ordinem traditum religiose, & dispositionem mysterij manifestam, robustos illos uult esse in fide, fiducia potestatis dei, ut scientes firmam esse spem promissionis, prompti sint circa obsequia dei, erigentes gubernacula cõtra fluctus excitos impudentia inimici. Tempestatem enim dei seruis cõmouet, sed ipse naufragium facit. ¶ Iuduimini uos armis dei, ut possitis stare aduersum nationes.) Arma dei fides est stabilis, per quã solam semper uictus est satanas. ¶ Quoniã non est uobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates huius mundi, tenebrarum harũ rectores, aduersus spiritalia nequiciã in cælestibus.) Certus apostolus quia exitia quæ à perfidis dei famulis irrogantur, autore diabolo ministrãtur, cuius altitudo grandis & hominibus impossibilis est, monet aduersus hæc arma dei sumenda, cuius solius uirtute superantur & destruuntur omnia machinamenta eius. Ipse est enim cuius satellites sunt, quos tenebrarum harum dicit rectores spiritus nequissimi qui degunt in cælestibus in firmamento mundi. ¶ Hi sunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc est, ignorantia & perfidia præpositi. Rectores enim tenebrarum in peruersum intelligendi sunt, gubernare quasi incredulitatis magistri. ¶ Ideo accipite uniuersitatem armorum, ut possitis resistere malo, & in omnibus perfecti stare, succincti lumbos uestros ueritate, & induti loricam fidei & calciati pedes in præparatione euangelij pacis: Super his omnibus assumẽtes scutũ fidei in quo poteritis omnia tela maligni ignita extinguere, & galeã salutis & gladiũ

Matth. 7

spiritus

spiritus quod est uerbum dei. Quoniam contra atrocissimos hostes & omni tergiuersatione callidos bellum gerimus, idcirco omni cautela & sollicitudine uigilare debemus, ut quacunq; tentauerint munitos nos & præparatos inueniāt. Necesse est enim ut & deus adiuuet, quos uiderit in præcibus uigilare, & de armis eius expectare uictoriam. In huiusmodi autem bello sobria mēte opus est, & pura conscientia, quia non contra carnalia nequicia, sed aduersus spiritualia dimicatur. Cōtra terrigenos enim hostes corpus sagina roboratur, & poculis mens incitatur, ut repugnandi sumat audaciam. Aduersus spiritualia enim nequicia, spiritualiter repugnandum est, & sobrietatis & abstinentiæ arma sumenda sunt, ut infusi sancto spiritu immundos & erraticos spiritus deuincamus. Sic itaq; succingemus lumbos nostros in ueritate, si parati sumus errori resistere. Omnis enim qui operari uult succingit se, ut ablato impedimento diligentius operetur. Per omnem orationem & precem orantes in omni tempore in spiritu, & in ipsum uigilantes, in omni perseverantia & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, ut detur mihi sermo in adaperitionem oris mei, exerte notum facere mysterium pro quo legationem fungor in catena, ut in ipso exerta libertate utar prout oportet me loqui.) Si recte cōuerseremur, spiritus sanctus manet in nobis, & quod postulamus possumus impetrare. Hoc est ergo in spiritu semper orare, munda conscientia & si de integra precem ad deū dirigere. In carne enim orat qui polluta mente precatur iterum peccaturus, non de euentu aut subreptione sed de proposito. Sed potest non peccari ad mortem, si perseveranter oretur ut animus sedula mente intentus sit semper in dei legē, ea meditans die noctuq; quæ amat deus, tunc & pro sanctis possunt orare. Non est enim indignum ut pro inuicem sollicita sint membra, nec temerarium poterit uideri si pro magistro discipuli idonei interpellent, adiuuantes eum ut postpositis impedimentis libertate utatur ad prædicandum, sicut traditum est ab autore, ne pressus ui tribulationum,

Ipsa

Ipsa formidine acumen doctrinae obtundat, amissa seueritate. Duplici igitur genere pro se orandum hortatur, ut & sensus eius impleat spiritu ad eloquendum plene mysterium, & facultas illi detur audaciae in asserendo, quam utique precè libèter audit deus. Videt enim legationem suam in Apostolo despici, unde utique indignatus in causa sua non negabit effectum. Si enim consuetudo & lex est, legatis hominum non inferre exitia, qua praesumptione & audacia legatis dei non solum exitia sed & mors irrogatur? quare & dicit: Pro quo legationem fungor in catena. Non enim permittebas libere loqui, sed in subiectione & necessitate uerba dei referens, uinculis, plagis subiiciebas & mortibus: Et lapidatus est enim, & ad bestias pugnavit Ephesi. ¶ Ut autem sciatis & uos ea quae circa me sunt quid agam, plene notum faciet uobis Tychicus dilectus frater & fidelis minister in domino, quem misi ad uos in hoc ipsum ut cognoscat qua circa uos sunt, & consoletur corda uestra. ¶ Per Tychicum cum Ephesii discunt quid agat apostolus, & idem cognoscit quod agerent Ephesii. De Apostolo, quia diuina erant quae agebat dubium non erat, sed hoc sciendum erat de eo quod ageret inter perfidos & insidias eorum. ¶ De Ephesiis uero hoc cognoscendum si proficerent nec ne. Ut ergo obedirent & libenter audirent uerba Tychici hunc commendat, & fratrem istum dilectissimum uocans & ministrum dei idoneum. ¶ Pax fratribus & charitas cum fide a deo patre & domino Iesu Christo. ¶ Pacem quae est ianua dilectionis, optat esse cum fratribus & charitate cum fide, ut ingressi per pacem possint manere in charitate, quae ex fide. Hæc est enim dei patris & filii eius domini nostri Iesu Christi. ¶ Gracia cum omnibus qui diligunt dominum nostrum Iesum Christum in incorruptio- ne. ¶ Præscius Apostolus multos futuros desperatae fidei sensum habentes de domino nostro Iesu Christo, cum his æternam gratiam dicit mensuram qui diligunt Christum, recte de illo & cum dei patris uoluntate sentientes. ¶ Qui enim de generem hunc dicunt data illis gratia auferetur.